

СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

DOI: 10.31359/2222-5544-2018-37-2-83

С. О. Іваницький,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри організації правоохоронних та судових органів Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

РАСТUM DE QUOTA LITIS: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНІЙ АДВОКАТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті автором була розкрита правова природа *pactum de quota litis*. Була досліджена судова практика реалізації даного інституту в Україні. Автором були проаналізовані теоретичні роботи, присвячені умовному гонорару, а також практичні питання і проблеми, що виникають в адвокатській діяльності у зв'язку з його застосуванням. Були визначені перспективи використання *pactum de quota litis* в діяльності української адвокатури. Автором був зроблений висновок про доцільність законодавчого закріплення дозволу укладати зазначений різновид договорів шляхом внесення змін до ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Ключові слова: адвокат, адвокатура, адвокатська діяльність, організаційні форми адвокатської діяльності, умовний гонорар, *pactum de quota litis*.

Аннотация. В статье автором была раскрыта правовая природа *pactum de quota litis*. Была исследована судебная практика реализации данного института в Украине. Автором были проанализированы теоретические работы, посвященные условному гонорару, а также практические вопросы и проблемы, возникающие в адвокатской деятельности в связи с его применением. Были определены перспективы использования *pactum de quota litis* в деятельности украинской адвокатуры. Автором был сделан вывод о целесообразности законодательного закрепления разрешения заключать указанную разновидность договоров путем внесения изменений в ст. 27 Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности».

Ключевые слова: адвокат, адвокатура, адвокатская деятельность, организационные формы адвокатской деятельности, условный гонорар, *pactum de quota litis*.

Summary. In the article the author revealed the legal nature of *pactum de quota litis*. Judicial practice of realization of this institute in Ukraine was investigated. The author analyzed the theoretical works devoted to the conditional fee, as well as practical issues and problems arising in the legal profession in connection with its application. The prospects of using *pactum de quota litis* in the activities of the ukrainian advocacy were determined. The author has made the conclusion about

© Іваницький С. О., 2018

expediency of legislative fastening of a resolution to enter into a specified kind of contracts by introducing changes in the article 27 of the Law of Ukraine «On the advocacy and advocate's activity».

Key words: advocate, advocacy, advocate's activity, organizational forms of the advocate's activity, conditional fee, pactum de quota litis.

Постановка проблеми. У червні цього року Верховним Судом було прийнято рішення, що викликало досить неоднозначні оцінки адвокатської спільноти, адже стосується вічного й складного питання – грошей. Найвищою судовою інстанцією країни визнано нелегальним один з різновидів договорів, що укладаються між адвокатом та клієнтом – pactum de quota litis, що відомий також під назвою умовний гонорар чи «гонорар успіху». Одним з основних аргументів проти такої домовленості стало переконання суддів, що включення в умови договору про надання юридичних послуг пункту про винагороду адвокату за досягнення позитивного рішення суду суперечить основним засадам здійснення правосуддя в Україні та актам цивільного законодавства [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Різкі кроки в сегменті прикладного правозастосування зумовлюють потребу активізації наукової дискусії щодо використання умовного гонорару в сучасній українській адвокатській діяльності. Окремі аспекти зазначеної тематики досліджувалися А. М. Бірюковою, Н. М. Бакаянвою, Т. В. Варфоломеевою, І. В. Голованем, О. М. Дроздовим, В. В. Заборовським, О. Г. Яновською та іншими, проте новітні тенденції судової практики вимагають переосмислення наявних теоретичних здобутків у контексті суспільних змін та законодавчого реформування.

Метою наукової статті є аналіз перспектив використання pactum de quota litis в сучасній українській адвокатській практиці.

Вклад основного матеріалу. Умовний гонорар являє собою гонорар, що сплачується за надану адвокатом допомогу лише у випадку успішного завершення судового процесу чи позитивного врегулювання в позасудовому порядку [2, с. 362]. Окреслена винагорода, отже, підлягає сплаті на підставі майбутньої події, яка може й не наступити. Відповідно, за відсутності результату адвокат нічого не отримує (no win, no fee).

Спори між прихильниками [3, с. 126] й противниками [4, с. 38; 5, с. 65–66] використання pactum de quota litis не вщухають уже декілька тисячоліть.

Одними з найбільш вагомих аргументів проти «гонорару успіху» є ризик надмірної ідентифікації з інтересами клієнта [3, с. 117], а також те, що адвокати, які уклали такий договір, служать насамперед власному економічному інтересу [6, с. 348]. Цим не виключається постановка мети й використання засобів, які вступають у суперечність із інтересами правосуддя. Очевидно й те, що справи з незначною сумою спірних вимог навряд чи зацікавлять адвоката.

Попри негативну позицію ССВЕ [7, с. 17–18; 8, с. 10–11], pactum de quota litis дозволений в Іспанії, Чехії, Фінляндії, США, Великобританії, Канаді, Австралії тощо.

Досліджуючи питання щодо порядку обчислення гонорару в контексті можливості застосування pactum de quota litis в Україні, слід звернути увагу, що ч. 2 ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» називає лише два способи його обчислення – фіксований розмір й погодинну оплату. Натомість ч. 2 ст. 28 Правил адвокатської етики прямо допускає й інші форми обчислення гонорару.

Незважаючи на наявність деяких приписів, які непрямо торкаються питання, що аналізується, системне дослідження Закону й Правил адвокатської етики показує, що умовний гонорар не згадується, а отже, й не забороняється.

Пануючий в цивільному праві принцип свободи договору, відповідно до якого сторони є вільними в укладенні договору, визначенні його умов та виборі контрагента, дозволяє, на нашу думку, використовувати *pactum de quota litis* в Україні [9, с. 445]. На практиці [10, с. 139] застосування цього різновиду угод не є рідким.

Будь-який клієнт зацікавлений, щоб адвокат діяв максимально ефективно, але часто в довірителя не вистачає коштів для забезпечення високої «віддачі» свого представника. Можливість домовитися про гонорар успіху дозволяє звернутися до більш відомого й компетентного адвоката, погодинні ставки якого особі не по кишені.

Такий адвокат не буде приймати завідомо програшні справи й об'єктивно виконає функцію «першого судді в справі», відфільтрувавши справи, що не мають судової перспективи. Погодившись на гонорар успіху, адвокат отримує високу мотивацію до якісної, результативної роботи в стислі строки.

Перевагою *pactum de quota litis* є те, що основні економічні ризики бере на себе адвокат, інвестуючи власні фінанси, час і зусилля в справу клієнта. Тим самим збільшується доступність системи правосуддя для пересічного громадянина.

Невипадково в західній юриспруденції використовується вислів про те, що «умовні гонорари є ключем середньої людини до будинку суду» [3, с. 108].

Обмежена кількість багатих клієнтів сьогодні звертається за правовою допомогою до такого ж невеликого переліку адвокатів. Бідні користуються послугами адвокатів, залучених до системи БВПД. А що ж робити середньому класу, основі добробуту країни? Істотно постраждавши від криз останніх років, його представники намагаються залишитися локомотивом економіки держави. Кількість правових проблем у них не зменшилася, але резерви для витратних юридичних баталій у багатьох вичерпані.

Одним із важелів наближення правової допомоги до цієї категорії довірителів є умовний гонорар. На відміну від погодинної чи фіксованої оплати, де основні ризики зайвих витрат лежать на клієнті, гонорар успіху дозволяє зосередити такі ризики на адвокатіві.

За умовним гонораром у США адвокат у середньому отримує від 20 до 50% суми, що стягнута на підставі рішення суду [11, с. 305]. У цій країні гонорари успіху досить активно використовуються, окрім випадків захисту підозрюваного в кримінальній справі та сімейних справах про розірвання шлюбу, стягнення суми аліментів чи утримання або розподілу спільно нажитого майна [12, с. 4; 13, с. 29]. Кримінальні й окремі різновиди сімейних справ вилучені зі сфери застосування умовного гонорару в Канаді, Австралії, Болгарії та інших державах.

Подібний диференційований підхід вбачається оптимальним, оскільки в деяких категоріях проваджень можуть зачіпатися більш чутливі інтереси. Очевидно, що найбільш природнім є застосування гонорару успіху в майнових спорах із визначеною ціною позову. Водночас перенесення утилітарного інструментарію на кримінальні справи й сімейні спори про розірвання шлюбу, стягнення аліментів або поділ сумісно нажитого майна навряд чи можна визнати доцільним через складність підтримання балансу між економічними та етичними домінантами діяльності адвоката в цій сфері, високу уразливість базових соціальних цінностей.

Включення до договору про надання правової допомоги пункту щодо умовного гонорару вимагає ретельної уваги до конструювання предмета правочину, який залежно від обставин доцільно побудувати на платформі змішаного договору, що містить елементи договору про надання послуг, підряду тощо.

Висновки. Таким чином, згадувана Постанова Верховного Суду, як убачається, не поставила крапку в дискусії щодо перспектив розвитку цього інституту в Україні, натомість стала точкою відліку для переосмислення його ролі, адже останнє слово залишається за законодавцем. Логічним наслідком висловлених нами аргументів на користь *rustum de quota litis* має стати законодавча формалізація дозволу укладати цей різновид угод шляхом доповнення відповідним положенням ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 черв. 2018 р. у справі № 462/9002/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75003682> (дата звернення: 03.10.2018)
2. Black's Law Dictionary / editor in chief Bryan A. Garner. 9-th ed. Dallas : West Publishing, 2009. 1920 с.
3. De Backere C., Lathauwer De N. Contingent fees: beyond the intuitive threat. *Jura Falconis*. 2013. Vol. 49. № 1. P. 101–126.
4. Brundage J. A. The medieval origins of the legal profession. Chicago : University of Chicago Press, 2008. 607 p.
5. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции. Москва : Т-во скоропечатни А. А. Левенсон, 1894. 98 с.
6. Krishnan J. K., Kritzer H. M. Lawyers seeking clients, clients seeking lawyers: sources of contingency fee cases and their implications for case handling. *Law & policy*. 1999. Vol. 21. № 4. P. 347–375.
7. Code of conduct for European lawyers: adopted at the plenary session CCBE in Brussels on 28 October 1988. *Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers*. Brussels : The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. P. 12–21.
8. CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. Brussels : Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. 17 p.
9. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.
10. Юридические фирмы Украины 2013. Ежегодное исследование рынка. Киев : Юридическая практика, 2013. 196 с.
11. Maurer V. G., Thomas R. E., DeBooth P. A. Attorney fee arrangements: the U. S. and Western perspectives. *Northwestern Journal of International Law & Business*. 1999. Vol. 19. № 2. P. 272–329.
12. Louisiana Rules of Professional Conduct. With amendments through January 13, 2015. Metairie : Louisiana Attorney Disciplinary Board, 2015. 54 p.
13. ABA Model Rules of Professional Conduct. Chicago : American Bar Association, 2009. 209 p.